

Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ (Οί Βυζαντινοί, επίγονοι του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου)

Παρότι τὸ Βυζάντιο αὐτοαποκαλεῖται μέχρι τέλους ἡ *Ρωμαίων ἀρχή*, τὸ *Ρωμαίων κράτος*, τὰ *Ρωμαίων πράγματα* κ.τ.δ., διεκδικώντας ἐπίμονα τὴ συνέχεια τῆς *Romanitas* ἀπὸ Δυτικούς καὶ 'Ανατολικούς, ἥρωας - πρότυπο τοῦ Βυζαντινοῦ κόσμου δὲν εἶναι ἓνας Ρωμαῖος αὐτοκράτορας, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τῶν *Μακεδόνων* 'Αλέξανδρος¹, ποὺ δημιούργησε τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν πολιτιστικὴ σύνθεση 'Ελληνισμοῦ καὶ 'Ανατολῆς. Κανένα ἄλλο ἱστορικὸ πρόσωπο δὲν προβάλλεται μὲ τόσο θαυμασμό καὶ συμπάθεια στὰ γραπτὰ μνημεῖα τῶν βυζαντινῶν χρόνων, λόγια καὶ δημῶδη.

Σχεδὸν ὅλα τὰ βυζαντινά, λογοτεχνικά, εἶδη ἔχουν τὶς ρίζες τους στοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, στὴν ἐποχὴ τῆς ὕψιμης ἀρχαιότητος, ὅταν στὰ πλαίσια τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐλληνιστικὰ καὶ ἀνατολικὰ στοιχεῖα ἀλληλοεπηρεάζονται μετασχηματίζοντας παλιές, λογοτεχνικές, μορφές ἢ δημιουργώντας νέες, ποὺ ἐκφράζουν τὸ νέο, οἰκουμενικὸ, πνεῦμα.

'Η σχετικὴ μὲ τὸν 'Αλέξανδρο ἱστοριογραφία εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατό του². Μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ ἐξιστορώντας τὴ ζωὴ τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ τῶν Μακεδόνων ἐρμηνεύουν πράξεις, σχέδια, γεγονότα, προβάλλοντας τὴ δική τους πραγματικότητά. Τὰ κείμενα τοῦ Διόδωρου, τοῦ Πλούταρχου, τοῦ 'Αρριανοῦ, εἶναι πηγές γιὰ τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Θέματα ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὰ κατορθώματα τοῦ Μ.'Αλεξάνδρου ἦταν ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγαπητὰ στὶς ρητορικὲς σχολές 'Ελλήνων καὶ Ρωμαίων. Λόγοι ἢ ρητορικὲς πραγματεῖες, ὅπως τὸ *Περὶ τῆς 'Αλεξάνδρου Τύχης καὶ 'Αρετῆς* τοῦ Πλούταρχου, εἶναι ἀντικείμενο μελέτης καὶ μίμησης γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς.

'Ο Μ.'Αλέξανδρος ὅμως, δὲν εἶναι μόνον μία ξεχωριστὴ, ἱστορικὴ, μορφή. Πολὺ νωρὶς στοιχεῖα μυθικὰ ἀπὸ τὶς παραδόσεις τῶν 'Ελλήνων καὶ

1. H.-G. Beck. *Ἡ Βυζαντινὴ Χιλιετία*, 'Αθήνα 1990, 205.

2. H. Gleixner, *Das Alexanderbild der Byzantiner*, Μόναχο 1961, ὅπου καὶ ὅσοι ἔγραψαν γιὰ τὸν 'Αλέξανδρο. 'Ελληνες καὶ Ρωμαῖοι.

τῶν ἀνατολικῶν λαῶν (ὅπως λ.χ. τὸ ἔπος τοῦ Γιλγαμές) ἐνσωματώνονται στὸ θρύλλο του μεταβάλλοντάς τον σὲ πρόσωπο ὑπερφυσικό. Πρόγονοί του εἶναι μυθικοὶ ἥρωες, ὁ Περσέας, ὁ Ἡρακλῆς, οἱ Αἰακίδες³. Προέρχεται ἀπὸ ἱερογαμία⁴. εἶναι γιὸς τοῦ Δία, τοῦ Ἄμμωνα-Δία, ποὺ εἶναι χαρακτηριστικὸ προϊόν θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ καὶ λατρεύεται μέχρι τὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ καὶ τοῦ τελευταίου βασιλιά τῆς Αἰγύπτου Νεκτεναβῶ, ποὺ εἶχε καταφύγει στὴν αὐλὴ τοῦ Φιλίππου. Παίρνει μορφὴ ζώου· γίνεται κριός, τράγος, πάρδαλις, λεοπάρδαλις. Συναντᾷ στὴν πορεία του πραγματικὰ καὶ φανταστικὰ πρόσωπα· τῇ βασίλισσᾳ τῶν Αἰθιοπῶν Κανδάκη, τῇ βασίλισσᾳ τῶν Ἀσσυρίων Σεμίραμι, τὶς Ἀμαζόνες, τὶς Σειρήνες. Ἀποδίδονται σ' αὐτὸν ἐπιστολὲς στὴ μητέρα του Ὀλυμπιάδα καὶ στὸ δάσκαλό του Ἀριστοτέλη. Γέννημα τοῦ οἰκουμενικοῦ ἑλληνισμοῦ τὸ μυθιστόρημα τοῦ Ψ. Καλλιस्थένου συμπύλησε τὸν Γ' μεταχριστιανικὸ αἰῶνα τὸ σχετικὸ μὲ τὸν Ἀλέξανδρο ἱστορικο-μυθικὸ ὕλικὸ καὶ εἶναι ἀνεξάντλητη πηγὴ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ καὶ γιὰ πολλὰς ἄλλες λογοτεχνίες σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση.

Ἡ μυθιστορηματικὴ ἀφήγηση τῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦταν προσφιλὲς θέμα γιὰ τοὺς λογοτέχνες σὲ ὅλη τὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ποικίλλει ὅχι μόνον τὸ θεματικὸ ὕλικό, ἀλλὰ καὶ ἡ μορφὴ τῶν ἔργων, ἔμμετρον ἢ πεζὴ, ἐξεζητημένη ἢ δημώδης. Ἡ Διήγησις τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Ε' αἰῶνα γνώρισε πολυάριθμες διασκευές. Τὸ ΙΔ' αἰῶνα ἄγνωστος ποιητὴς συνέθεσε ἔργο μὲ τὸν τίτλο Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς⁵ σὲ ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασυλλάβους καὶ σὲ γλώσσα λόγια, ἀνάμεικτη μὲ στοιχεῖα τῆς γλώσσας τῆς ἐποχῆς. Ἔργο μὲ τὸ ἴδιο θέμα σὲ πεζὸ λόγο⁶ χρονολογεῖται μετὰ τὸ 1430 καὶ 1453.

Ὁ Ἀλέξανδρος ἐμφανίζεται καὶ στὴ δημοτικὴ ποίηση σὲ παραλλαγὴ λ.χ. τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἀρμούρη⁷. Μόνον μὲ τὸν Ἀλέξανδρο συγκρίνεται ὁ Ἐμίρης τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους⁸. Ὁ μεσαιωνικὸς ἥρωας Διγενὴς Ἀκρίτης ἔχει πολλὰ κοινὰ μὲ τὸ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων⁹. Ἡ πολεμοχαρὴς Μαξιμῶ

3. Πλούταρχος, Ἀλέξ. 2, 1-3: Ἀλέξανδρος... τῷ γένει πρὸς πατρός μὲν ἦν Ἡρακλείδης... πρὸς δὲ μητρός Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτολέμου - Γ. Σέργιελος 498 (CB).

4. Πλούταρχος, Ἠθικά, 331A: ταῦτα... οἱ ποιηταὶ κολακεύοντες αὐτοῦ τὴν τύχην προσεῖπον.

5. H.-G. Beck, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Δημώδους λογοτεχνίας, Ἀθήνα 1988, 214-215.

6. Αὐτόθι, 215-216, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

7. Αὐτόθι, 118.

9. Z 3898-3901. Πβ. G 3228-3231 (E. Trapp) - U. Moennig, «Digenis = Alexander» (R. Beaton - D. Ricks, *Digenis Akrites*, London 1993) 103-115.

εἶναι ἀπόγονος τῶν ‘Αμαζόνων, πού εἶχε φέρει ὁ ‘Αλέξανδρος ἀπὸ τῆ χώρα τῶν Βραχυμάνων¹⁰.

Οἱ λόγιοι συγγραφεῖς πλησιάζουν περισσότερο τὸ ἱστορικὸ πρόσωπο τοῦ ‘Αλεξάνδρου¹¹. ‘Ηγέτης μὲ ἀναμφισβήτητες στρατηγικὰς ἱκανότητες, στρατηλάτης, πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος, εἶναι πρότυπο βασιλιά, μέτρο σύγκρισης γιὰ ὅλους τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες. ‘Ο Εὐσέβιος Καισαρείας συγκρίνει τὸν πρῶτο χριστιανὸ βασιλιά, Μ. Κωνσταντῖνο, μὲ τὸν ‘Αλέξανδρο¹². ‘Ο Κωνσταντῖος κρίνεται ἀπὸ τὸ Θεμίστιο φιλοσοφώτερος... ἢ ‘Αλέξανδρος ὁ Φιλίππου¹³. Γιὰ τὸν ‘Ιουλιανὸ ὁ Μ. ‘Αλέξανδρος ἦταν πρότυπο αὐτοκράτορα καὶ πολέμιστῃ· στὸ ἔργο του *Συμπόσιον ἢ Κρόνια*, ὅπου ἐμφανίζονται ὅλοι οἱ ρωμαῖοι αὐτοκράτορες ἀπὸ τὸν ‘Ιούλιο Καίσαρα μέχρι καὶ τὸ Μ. Κωνσταντῖνο, ὁ Σελιηγὸς λέει: ὅρα μήποτε οὗτοι ἐνὸς ὧσιν οὐκ ἀντάξιοι τουτουὶ τοῦ Γραικοῦ¹⁴. Κατὰ τὸ Φιλοστέργιο ὁ λόγιος αὐτοκράτορας φιλοδοξοῦσε νέον γενέσθαι ‘Αλέξανδρον, τὸν ἐκ Μακεδονίας, ὡς πρότυπο ὅμως φιλοσόφου βασιλέως εἶχε τὸ Μάρκο Αὐρήλιο¹⁵. Στὴν ἀφιέρωση τῆς ἱστορίας του στὸ Θεοδόσιο τὸ Β' ὁ Σωζομενὸς γράφει: ὥστε μοι δοκεῖ εὐκρίτως ταῖς σαῖς ἀρεταῖς νενικησθαι καὶ ‘Αλέξανδρον τὸν Φιλίππου¹⁶. ‘Ο ‘Αναστάσιος ὁ Α' διακρίνεται γιὰ τὸ βασιλικὸν φρόνημα, ὅπως ὁ ‘Αλέξανδρος, κατὰ τὸ ρήτορα Προκόπιο ἀπὸ τῆ Γάζα¹⁷. ‘Ο ‘Ηράκλειος παραβάλλεται πρὸς τὸν ‘Αλέξανδρο στὰ ἔργα τοῦ Πισίδη¹⁸. ‘Ο Βασίλειος ὁ Α' δαμάζει ἀτίθασσο ἄλογο, ὅπως ὁ Μ. ‘Αλέξανδρος τὸ Βουκεφάλα, κατὰ τὸν ἱστορικὸ Γενέσιο¹⁹. Γεννάδας καὶ περιόκλητος χαρακτηρίζεται ὁ ‘Αλέξανδρος ἀπὸ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν Πορφυρογέννητο²⁰. ‘Ο Μιχαὴλ Ψελλὸς γράφει, ὅτι ὁ Ρωμανὸς ὁ Γ' σχεδίαζε πολεμικὰ

10. Z 3260-3262. Πβ. G 2719-2720.

11. Κ. Πορφυρογέννητος, *Περὶ Θεμάτων*, 87, 22-26 (Pertusi): ἡ δὲ βασιλεία τῶν Μακεδόνων... μεγαλυνθεῖσα... καὶ ὑπερφυῆς γενομένη καὶ τῶν ἄκρων τῆς γῆς αὐτὴν ἐπιφάνουσα ἐπ' αὐτοῦ ‘Αλεξάνδρου καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων.—‘Ιω. Τζέτζης, *‘Ιστορία IV 758-759 (Leone)*: Ποῦ γὰρ ‘Αλέξανδρός ἐστιν ὁ Μακεδὼν ἐκεῖνος, ὃς πρὶν ἐδουλαγοῦν γῆν πᾶσαν τῶν βαρβάρων;

12. Εὐσέβιος, *Εἰς τὸν βίον Κωνσταντίνου βασιλέως*, 4, 7 (Winkelmann).

13. Θεμίστιος, *Εἰς Κωνσταντῖνον τὸν αὐτοκράτορα*, 26 α.

14. ‘Ιουλιανός, *Συμπόσιον ἢ Κρόνια (Καίσαρες)* 316c: 46,6 (Lacombrade).

15. Φιλοστέργιος VII 15: 100, 34 (Bidez — Winkelmann).

16. Σωζομενός, *Πρὸς Θεοδόσιον*, 14 (Bidez — Hansen) — Πβ. ‘Αρριανός, *‘Ανάβ.*, 6, 26, 2-3.

17. Προκόπιος Γαζαῖος, *‘Εγκώμιον εἰς τὸν ‘Αναστάσιον*, 13, 19 (Chauvot).

18. Γ. Πισίδης, *Εἰς ‘Ηράκλειον τὸν βασιλέα*, 2 ΠΙ 48. — Πβ. *‘Ηρακλειὰς I* 113 ε. — 2 Π 3: 51 114 (Tartaglia).

19. Γενέσιος Δ' 26, 44-45: 78 (CFHB).

20. Κωνστ. Πορφυρογέννητος, *Περὶ Θεμάτων*, 13, 6-7: 77 — Πβ. 4, 16-17: 69.

ἔργα ἀντάξια, ὅσων εἶχαν κατορθωθεί παρὰ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τοῦ Φιλίππου²¹. Ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης γράφει στὸν Ἰωάννη Κομνηνὸν: ἐκτετόξευκας ἄεθλον, ὃν οὕτω τις ... μετὰ γε τὸν Μακεδόνα ἐκείνῳ²². Τὴ γενναϊότητα τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ συγκρίνει ὁ Κίνναμος πρὸς τὴν τόλμαν τοῦ Ἀλεξάνδρου²³. Ὁ Θεσσαλονίκης Εὐστάθιος προβάλλει στὸν ἴδιο αὐτοκράτορα τὸ πρότυπο τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ καλοῦ βασιλέως²⁴. Ὡς Ἀλεξάνδρου μεγαλοφρονέστερε καὶ δραστηριώτερε, γράφει ὁ Γ. Τορνίκης πρὸς τὸν κῆρ Ἀνδρόνικον τὸν Κομνηνόν, πρὶν ἀκόμα γίνεαι αὐτοκράτορας²⁵. Ὁ Ν. Χωνιάτης συγκρίνει τὸ γάμο τοῦ Ἰσακίου Β' Ἀγγέλου καὶ τῆς κόρης τοῦ Οὐγγρου βασιλιᾶ Βελᾶ μὲ τὸ γάμο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου²⁶. Διεκτραγωδώντας τὴν ἔλωση τοῦ 1204 ὁ μόνος Ἕλληνας ἱστορικός της προσπάθει νὰ παρηγορήσει τοὺς συμπατριῶτες του θυμίζοντάς τους ὅτι οὐδ' Ἀλεξάνδρῳ, φασί, τὰ ἐπὶ πᾶσιν ἀπορόσκοπα²⁷. Βασιλεὺς καὶ φιλόσοφος, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος, χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν ἴδιο ἱστορικὸ καὶ ὁ Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις, ὅτε οἱ Λατῖνοι κατεῖχον τὴν Κ/πολιν²⁸, κρίνεται μάλιστα ἀξιώτερος θαναμάζεσθαι καὶ ἀποκαλεῖται περσοκτόνος²⁹. Ἀντικρὺς Ἀλέξανδρος, γράφει ὁ Σχολάριος γιὰ τὸν τελευταῖο αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνο ΙΑ' τὸν Παλαιολόγο³⁰.

Πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο συγκρίνονται καὶ ξένοι ἡγεμόνες ἢ εὐγενεῖς. Ὁ κόντος Ἀλδουῖνος... ἐαυτὸν ἐξωμοίου τῷ Ἀλεξάνδρῳ τῷ πάντῳ τῷ Μακεδόني, γράφει ὁ Ν. Χωνιάτης³¹. Ἀκόμα καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ Β' παραβάλλεται πρὸς τὸν Ἀλέξανδρο ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Ἀλώσεως³² τοῦ 1453. Ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος γράφει στὸν Πορθητῇ, ὅτι θὰ ἐξιστορήσει τὰ κατορθώματά του, ἵν' ἀείποτε φέρεται σου τὸ ὄνομα μᾶλλον ἢ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδό-

21. Μ. Ψελλός, *Χρονογραφία Γ'* 8, 20-21: 80 (Impellizzeri).

22. Ν. Βασιλάκης, *Λόγος* 3, 6: 53, 27-28 (Teubner).

23. Κίνναμος 51, 16-52, 4 (CB).

24. V. Regel, *Fontes rerum byzantinorum*, Subsidia Byzantina V, Λειψία 1892, I, IV passim. — Πβ. Μιχαήλ ρήτορος (Regel 151, 3).

25. Γ. Τορνίκης 111, 2-3 (Darrouzès).

26. Ν. Χωνιάτης, *Λόγος Ε'*, Ἐπιθαλάμιος, 41 (CFHB).

27. Ν. Χωνιάτης, *Χρονική Διήγησις*, 611, 22-23 (CFHB) — Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα γιὰ τὸ εὐμετάβολο τῆς τύχης προβάλλει τὸν Ἀλέξανδρο καὶ ὁ Θ. Σιμουκάτης IV 13, 11-12: 175 (De Boor).

28. Ν. Χωνιάτης, *Λόγος ΙΔ'*, Εἰς τὸν Λάσκαριν, 129 ἐξ.

29. Ν. Χωνιάτης, *Λόγος Ιζ'*, 171-172 — Πβ. 126, 26-29.

30. Γ. Σχολάριος, *Τῷ ὑψηλοτάτῳ...*, τ. VII, 2,6 (Petit - Sidérides - Jugie).

31. Ν. Χωνιάτης, *Χρον. Διήγησις*, 359, 24-26 — Πβ. Ν. Σάθας, MB VII 366, 25.

32. Κριτόβουλος Ἐπιστ. 4, 19: Ἰστ. IV 4, 3 (CFHB) - Γ. Σφραντζής, III, 4: 266-267 (CB).

νος³³ ὅταν ὁ σουλτᾶνος ὁλοκληρώσει τὸ ἔργο του, φανεῖται μικρὸς πρὸς τὸ σὸν παραβαλλόμενος μέγεθος Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν³⁴.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος δὲν εἶναι μόνο πρότυπο ἡγεμόνα· διψαίει γιὰ κατακτήσεις, ἀλλὰ καὶ γιὰ γνώσεις· ταξιδιδῶτης καὶ θαλασσοπόρος κυνηγᾷ καινούργιες ἐμπειρίες· ἔχει πολλὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ Ἀχιλλέα, τοῦ Ὀδυσῆα, ἀλλὰ καὶ τῶν θείων ἀνδρῶν τῆς ὁψιμης ἀρχαιότητος. Εἶναι φιλόσοφος³⁵ δὲν εἶναι μόνο μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλη, ποὺ νόμους τῷ βασιλεῖ ὑπέθετο, καθ' οὓς ἐκείνον ἐδέησε ζῆν, ὅπως γράφει ὁ Ψελλός³⁶, ἀλλὰ συνδέεται καὶ μὲ τὸ Θαλῆ, τὸν Ἀναξίμενη³⁷, τὸ Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ἀπολλώνιο τὸν Τυανέα, τὸν Ἑρμῆ τὸν Τρισμέγιστο, τὸν Πορφύριο, τοὺς ἑπτὰ σοφούς. Γνώρισε τοὺς Ἰνδοὺς Βραχμᾶνες, συζήτησε μαζί τους φιλοσοφικὰ θέματα καὶ ἠγάσθη τῆς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἀκροτάτης φιλοσοφίας, γράφει ὁ Γεώργ. Μοναχός³⁸. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος διαφέρει ἀπὸ τὸ Μᾶρκο Αὐρήλιο, γράφει ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις, ὅσο ἡ φιλοσοφία ἀπὸ τῆ ρητορικῆ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἀπὸ τὸν Ἑρμογένη³⁹. Διηγῆσεις, ἀποφθέγματα, ἐπιστολές, ποὺ συνδέονται μὲ τὸν Ἀλέξανδρο, γράφονται στὴν ἑλληνικὴ ἢ σὲ ἄλλες γλῶσσες. Οἱ συμβουλές τοῦ Ἀριστοτέλη στὸν Ἀλέξανδρο, ποὺ εἶχαν γραφτεῖ συριακά, μεταφράζονται τὸν Η' αἰῶνα ἀραβικά καὶ τὸ ΙΓ' λατινικά.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος δὲν νικᾷ μόνον ὅπλοις, ἀλλὰ καὶ ἀρετῇ. Εἶναι ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ἡθικοῦ νόμου, νόμος ἔμπνυχος, ὅπως παραδίδουν οἱ ἀρχαῖοι ἱστορικοὶ· ἐπαινεῖ δὲ αὐτὸν ἐπὶ πάσαις σχεδὸν τι ταῖς ἀρεταῖς εἰς τὰ μάλιστα ὁ συγγραφεὺς, γράφει ὁ Φώτιος σχολιάζοντας τὸν Ἀρριανό⁴⁰. Ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπιβάλει ὁμόνοια καὶ εἰρήνη στὸν κόσμον⁴¹. Δὲν εἶναι μόνον ἐνδοξος καὶ ἀήττητος, ἀλλὰ καὶ μεγαλόφρων, φιλόανθρωπος, φιλεύσπλαγχνος, φέρεται μεγαλόψυχα στὸν ἡττημένο Δαρεῖο, ποὺ τιμᾷ καὶ νεκρό. Χαρακτηρίζεται ἐπιεικής, ἡμερος,

33. Γ. Τραπεζούντιος, *Πρὸς τὸν ἀμυρᾶν*, (A. Pertusi, La Caduta di Costantinopoli, Μιλᾶνο 1976) 72, 15-18.

34. Αὐτόθι 78, 93-94.

35. Πλούταρχος, 'ΗΘ', 328 B: ὀφθήσεται γὰρ οἷς εἶπεν, οἷς ἔπραξεν, οἷς ἐπαίδενσε φιλόσοφος - Πβ. 330E-331E.

36. Μ. Ψελλός, 'Ὅτε παρητήσατο τὴν τοῦ πρωτοασκηρῆτις ἀξίαν, Orat. Min. 8, 28-68: 29-32 (Teubner).

37. Σούδα A 1989 : 179 (Adler).

38. Γεώργ. Μοναχός 35,11 (de Boor) - Σούδα B 524 - K203. - Πλούταρχος, 'Αλέξ., 64-65.

39. G. Richter, Th. Ducas Lascaris, "Αμστερνταμ 1989, 128. 191.

40. Φώτιος κώδ. 91· II 20 (Henry) - Πλούταρχος, 'ΗΘ. 327 EF· 342 F - 343A.

41. Πλούταρχος, 'ΗΘ. 330D: ἔνα δῆμον ἀνθρώπους ἅπαντας ἀποφῆναι βουλόμενος· 330 E: οὐχ ἐνυτῷ τροπῇ καὶ πολυτέλειαν, ἀλλὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμόνοϊαν καὶ εἰρήνην. - Νικηφόρος Οὐρανός, *Παύλου κριτῆ* (J. Darrouzès, Epistoliers Byzantins du Xe siècle, Paris 1960) V 35.

ἐλεήμων, προσηνής, φιλαλήθης, ἀφιλοχρήματος. Τὸν διακρίνει ἡ σύνεσις, ἡ δικαιοσύνη, ἡ χρηστότης, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐγκράτεια⁴². Δὲν ἐπέτρεπε νὰ τὸν παρασύρουν οἱ συκοφάντες· καὶ Ἀλέξανδρος μὲν ἔλεγεν ὅτι θάτερον τῶν ὥτων ἀπέφραττεν, ὁπότε δὴ τις καθ' ἑτέρον τὴν γλῶτταν ἐξώπλιζε, γράφει ὁ Μιχ. Ψελλός⁴³. Κείμενα, ποὺ ἀποβλέπουν στὴ διαπαιδαγύγηση τῶν νέων, ὅπως τοῦ Μ. Βασιλείου *Πρὸς τοὺς νέους*, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων, προβάλλουν πράξεις τοῦ Ἀλεξάνδρου γιὰ ἠθικὸ φρονηματισμό, ὅπως λ.χ. τὴ στάση του ἀπέναντι στὶς κόρες τοῦ Δαρείου⁴⁴. Τὸ ἴδιο ἐπεισόδιο ἀπὸ τὸν Πλούταρχο προβάλλει καὶ ὁ Νικηφόρος Βλεμμίδης στὸ ρητορικὸ ἔργο του Ὅποιον δεῖ εἶναι τὸν βασιλέα⁴⁵.

Στὸ Βυζάντιο εἶχε ἕμως κληροδοτηθεῖ ἀπὸ τὴν ὀψιμὴ ἀρχαιότητα καὶ ἡ altera pars. Περιπατητικοί, κυνικοὶ καὶ στωϊκοὶ φιλόσοφοι⁴⁶ εἶχαν ἀποδώσει στὸν Ἀλέξανδρο ἐλαττώματα, ὅπως ἡ ὕβρις καὶ ὁ τύφος, ἡ ἀλαζονεία, ἡ σκληρότης, ἡ ἀκράτεια, ποὺ προσπαθεῖ νὰ ἀνασκευάσει ὁ Πλούταρχος. Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς δὲν ἀπαντοῦν συχνὰ στὰ κείμενα τῶν βυζαντινῶν συγγραφέων. Στὸ ἔργο τοῦ Ἰουλιανοῦ *Συμπόσιον ἢ Κρόνια*, ἐνῶ ὑπογραμμίζεται ὅτι οἱ Ρωμαῖοι μόνον αὐτὸν ἐκ πάντων, ὅσοι ξένοι γεγονάσιν ἡγεμόνες, ὀνομάζουσι καὶ νομίζουσι μέγαν, ὁ Ἀλέξανδρος χαρακτηρίζεται φίλοινος καὶ δεύθυμος, ὅπως καὶ Ὁ Τραϊανός⁴⁷. Ἐνῶ, κατὰ τὸ ἴδιο κείμενο, ἔχει σκοπὸ πάντα νικᾶν, ἥτιον θυμοῦ τὸ πλεῖστον ἦν⁴⁸. Ὁ Κοσμάς Ἱεροσολύμων γράφει: ὁ οὖν Ἀλέξανδρος ἐπιτηδειότητα πολλὴν ἐκ φύσεως κεκτημένος καὶ φρόνησιν πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἐκράτησεν ... ἀλλ' ὅμως οἰνόφλυξ· οὗτος ... τοῦ ζῆν κακῶς ἀπηλλάγη, τῇ μέθῃ διαφθαρείς⁴⁹. Στὶς καταχρήσεις ἀποδίδει τὸν πρόωρο θάνατο τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ ὁ Εὐσέβιος Καισαρείας, ποὺ τὸν χαρακτηρίζει λιγότερο εὐτυχισμένο ἀπὸ τὸ Μ.Κωνσταντῖνο, ἐφόσον ὁ θάνατος τὸν πρόλαβε ἄτεκνον, ἄρριζον, ἀνέστιον, ἐπ' ἄλλοδαπῆς καὶ πολεμίας⁵⁰. Ὁ πατριάρχης

42. Πλούταρχος, Ἡθ. 338D· 343 A.

43. Μ. Ψελλός, *Πρὸς τινὰ ἀπὸ τῶν μεγάλων καὶ φιλοσοφούντων διὰ κενῶν*. Orat. Min. 13, 59-60· 50. — Θεόδωρος Νικαίας, *Εἰς τὸν αὐτοκράτορα*, J. Darrouzès, ὁ.π., VII 41.

44. Μ.Βασιλείος, *Πρὸς τοὺς νέους*, VII 40-44: 51 (Boullenger) — Γ. Μοναχός 35· 360.

45. Ν. Βλεμμίδης, PG 142, 616 C.

46. E. Mensching, *Peripatetiker über Alexander*, Historia 12 (1963) 274-282 — J. R. Fears, *The Stoic view of the career and character of Alexander the Great*, Philologus 118 (1974) 113-130.

47. Ἰουλιανός, *Συμπόσιον...*, 316d: 46, 10-11.

48. Αὐτόθι 330 b: 63 — Πλούταρχος, Ἀλέξ., 4.

49. Κοσμάς Ἱεροσ., PG 38, 434.

50. Εὐσέβιος, *Βίος Κωνσ.*, 1,7.

Φιλόθεος ὁ Κόκκινος στὸ λόγο τοῦ *Εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον* χαρακτηρίζει τὸ Φίλιππο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο *τῆς εἰδωλικῆς ἀταξίας πλήρεις καὶ μέθης*⁵¹.

Τὰ περισσότερα ὅμως κείμενα τῶν βυζαντινῶν πεζογράφων καὶ ποιητῶν, ὅταν δὲν ἐκφράζονται ἐγκωμιαστικά, παραθέτουν ἀνεκδοτολογικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τῆ ζωῇ, τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ὁ Διβάνιος γράφει ρητορικὸ ἔργο, *χρεῖαν*, μὲ θέμα τὴν ἀπάντηση τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅτι θησαυροὶ τοῦ εἶναι οἱ φίλοι τοῦ. Τὸ ἴδιο ἐπαναλαμβάνει ὁ πρωτονοτάριος Τραπεζοῦντος, Στέφανος Σγουρόπουλος, σὲ στίχους ποὺ ἀπευθύνει πρὸς τὸν βασιλέα κυρὸν Ἀλέξιον τὸν Κομνηνόν:

*Ζήλωσον τὸν Μακεδόνα
τὸν Ἀλέξανδρον ἐκείνον·
ἀντὶ θησαυρῶν γὰρ οὗτος
ἔδειξε τοὺς ὑπηκόους*⁵².

Ὁ Νικηφόρος Βασιλάκης γράφει ρητορικὸ ἔργο, *ἠθοποιίαν*, μὲ θέμα τὸ Θηβαῖο αὐλητὴ Ἰσμηνία, ποὺ ὁ Ἀλέξανδρος ἀνάγκασε νὰ παίξει, ἐνῶ γκρεμίζονταν τὰ τείχη τῆς πατρίδας τοῦ⁵³. Ὁ Τζέτζης, ἀφοῦ γράφει τοὺς λόγους ποὺ προκάλεσαν τὴν ἐνέργεια αὐτῆ τοῦ Μακεδόνα βασιλιᾷ, προσθέτει ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἀνοικοδόμησε τὴν πόλη χάρις στὸν ἀθλητὴ Κλειτόμαχο, ὅπως καὶ τὰ Στάγειρα χάρις στὸν Ἀριστοτέλη⁵⁴. Ἐπίσης δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐξανδραποντιστεῖ ἡ Λάμψακος, ἐπειδὴ ἦταν πατρίδα τοῦ Ἀναξιμένη⁵⁵. Τὰ λόγια ποὺ εἶπε ὁ Ἀλέξανδρος θαυμάζοντας τὶς κτήσεις τοῦ στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀσία, *τὰ τῆδε καὶ τὰ τῆδε πάντα ἐμά*⁵⁶, σχεδὸν ἔλεγε καὶ *ὁ ρήγας τῆς Ἀλαμανίας*, Ἐρρῖκος ὁ Δ', κατὰ τὸ Ν. Χωνιάτη⁵⁷. Ὁ Ψελλὸς ὅμως ἐξαίρει τὴν ταπείνωση τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννη, ποὺ δὲν τὰ εἶπε⁵⁸. Ὁ συγγραφέας τοῦ βίου Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε» γράφει⁵⁹ ὅτι ὁ Χοιροσφάκτης θεωροῦσε τὸν ἑαυτοῦ τοῦ *δεύτερον Μέγαν Ἀλέξανδρον*, χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι, ἐφόσον δὲν ἵππευε ἕνα Βουκεφάλα! Πολλὰ ἄλλα ἐπεισόδια ἀπὸ τὴ ζωὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ὅπως

51. Φιλόθεος, Ἀγιολ. ἔργα 1, 5-19: 34, 16 (Δ. Τσάμης, Θεσσαλονίκη 1985).

52. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, *Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς Σταχυολογίας* 1, Βρυξέλλες 1963, 432, στίχ. 87-90.

53. Walz I 466-525, ἀρ. 11.

54. Τζέτζης, Ἱστορία VII, 432. Πβ. VII 436 καὶ X 404-405 (Leone) — Ν. Γρηγόρης 810, 10: XVI 8A (CB).

55. Σούδα A 1989: 179.

56. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος, *Περὶ Χερουβίμ*..., 63.

57. Ν. Χωνιάτης, *Χρον. Διηγ.*, 480, 53.

58. Μ. Ψελλός, *Orat. Min.*, 37, 427-430.

59. Ὁδ. Λαμφίδης, Ὁ ἐκ Πόντου ὁσιος Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε», Ἀρχεῖον Πόντου, Παρ. 13, Ἀθήναι 1982, 219, 23-24.

ἡ συνάντησή του μὲ τὸ φιλόσοφο Διογένη⁶⁰ καὶ τὸ βασιλῆα Πῶρο⁶¹, ἡ σπουδὴ του νὰ ὀπλιστεῖ, ὅταν ὁ Τιμόθεος ὁ αὐλητῆς σάλπισε πολεμιστήριο μέλος⁶² καὶ ἡ λύπη του γιὰ τὶς νίκες τοῦ πατέρα του, ἀπὸ φόβο ὅτι δὲν θὰ ἔμεινε τίποτε νὰ κατορθώσει ὁ Ἰδιοῦς⁶³, ἀπαντοῦν σὲ πολλοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς.

Εἶναι ὅμως ὁ Μ. Ἀλέξανδρος γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς μόνον ρητορικός τόπος, ἰδεατὸς βασιλιάς, μέτρο σύγκρισης γιὰ τοὺς ἡγεμόνες, παράδειγμα πρὸς μίμησην ἢ καὶ πρὸς ἀποφυγὴν γιὰ τὰ ἠθικοδιδακτικὰ κείμενα; Ἡ ἓνα ἱστορικο-μουικὸ πρόσωπο, ποὺ ἡ γεμάτη θαυμαστὰ γεγονότα ζωὴ του ἐμπνέει δημοφιλεῖς διηγήσεις γιὰ ἐξωτικές χῶρες μὲ θαυμάσιες λεπτομέρειες γιὰ τοὺς λαοὺς καὶ τὰ ζῶα, ποὺ κατοικοῦσαν σ' αὐτές⁶⁴; Ὅχι μόνον.

Στὴ βυζαντινὴ κοινωνία, κοινωνία μεσαιωνικὴ, ἡ ἰδέα τῆς Romanitas ἦταν μᾶλλον περιορισμένη. Προέχει ἡ θρησκευτικὴ ταυτότητα, διαιρώντας τὸν κόσμον σὲ πιστοὺς καὶ ἀπίστους, ὀρθοδόξους καὶ αἵρετικούς. Ἡ ΚΠολη εἶναι ἡ Νέα Ρώμη, ἀλλὰ καὶ ἡ Νέα Ἱερουσαλὴμ καὶ οἱ ὑπήκοοι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ὁ νέος περιούσιος λαός. Τὰ ἱερὰ κείμενα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ κόσμου, κανονικὰ ἢ ψευδεπίγραφα, ποὺ μεταφράστηκαν ἢ γράφτηκαν ἀπ' εὐθείας στὰ ἑλληνικά, εἶναι κύριες πηγές τῶν βυζαντινῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν, ποὺ ἀπευθύνονται στὸ πλατὺ κοινό. Τὰ ἱουδαϊκὰ κείμενα ἀναγνωρίζουν στὸν Ἀλέξανδρον ἓνα ρόλο στὸ εὐρύτερο σχέδιο τοῦ Θεοῦ γιὰ τὸν κόσμον· ὁ Μακεδὼνας κοσμοκράτορας εἶναι σύμβολο τῶν ἐσχάτων ἡμερῶν.

Ἡ βυζαντινὴ, παγκόσμια, ἱστορία, γνωστὴ ὡς χρονογραφία, διαμορφώθηκε στὴν πρωτοβυζαντινὴ περίοδο καὶ λίγο πρὶν, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ Β' ὡς τὸν Ε' αἰῶνα. Σημαντικὴ πηγὴ τῆς τὰ βιβλία τῆς Π. Διαθήκης. Τὸ προφητικὸ κείμενο τοῦ Δανιὴλ συγκαταλέγει τὴ βασιλεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου εἰς τὰς μεγίστας καὶ καθολικωτάτας βασιλείας, αἱ τοῦ πλείστου τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν ἀλλήλας διαδεξάμεναι⁶⁵. Οἱ βασιλεῖς αὐτὲς εἶναι:

60. Πλούταρχος, Ἡθ., 331 E — Ὁ αὐτός, Ἀλέξ., 14, 2-3 — Ν. Γρηγοράς 701, 4· 807, 24 — 808, 3: XVI 3C — Τιμαρίων 1104 (Romano).

61. Πλούταρχος, Ἡθ. 332 E — Μακάλας 194, 14-15 (CB) — Ζωναράς, I 346, 1-7 (CB).

62. Σούδα T 620: 557 — Μ. Βασίλειος, Πρὸς τοὺς νέους VIII, 32-41: 53 — Ν. Βρυένιος 199, 5 κ.έ. (CFHB) — Ἄννα Κομνηνὴ, Ἀλεξιάς, Προοίμ., 4 (Leib) — Ν. Χωνιάτης, Χρον. Διήγ., 468, 28 — Ὁ αὐτός, Λόγος ΙΔ', 130, 12-13.

63. Πλούταρχος, Ἀλέξ., 5, 2 — Ν. Γρηγοράς 401, 8: IX, 2C.

64. C. Mango, Βυζάντιον, ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νέας Ρώμης, Ἀθήνα 1988, 217.

65. Θεοδώρητος Κύρου, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ὁράσεις τοῦ Προφ. Δανιὴλ, PG 81, 1296 D — 1297 D.

‘Ασσυρίων - Βαβυλωνίων,	χρυσῇ βασιλείᾳ,
Περσῶν - Μήδων,	ἀργυρᾷ βασιλείᾳ
‘Ελλήνων - Μακεδόνων,	χαλκῇ βασιλείᾳ
Ρωμαίων,	σιδηρᾷ βασιλείᾳ

‘Ο Θεὸς ἐπεμβαίνει στὴν ἱστορία, ὡς διὰ τοῦ Θεοῦ πᾶσα βασιλεία συνίσταται⁶⁶. ‘Ο Μέγας ‘Αλέξανδρος ἔζησε πρὶν ἀπὸ τῇ Ρώμῃ, ποὺ εὐλόγησε ὁ Θεός⁶⁷. Τὸ Περσικὸν βασίλειον διαλύεται ἀπὸ τὸν ‘Αλέξανδρον, ποὺ ξεκίνησε τὴν πορείαν του πρὸς τὴν ‘Ανατολήν, ἀφοῦ πρῶτα προσκίνησε στὸ ναὸ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ στὴν ‘Ιερουσαλήμ, ὡς παρ’ αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ὁμολογῶν προσειληφέναι, κατὰ τὸ Γεώργιον Σύγγελλο⁶⁸. Τὰ κατορθώματα ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ΚΠολη, εἰς Βυζούπολιν τῆς Εὐρώπης⁶⁹, τὸ μελλοντικὸ κέντρο τῆς οἰκουμένης. Σύμφωνα μετὰ τὰ σχέδια τῆς θείας Πρόνοιας ὁ ‘Αλέξανδρος φθάνει μέχρι τὴν ‘Ινδίαν, ὅπου ζοῦν οἱ ἑνάρετοι Βραχμᾶνες, χτίζει 12 πόλεις μετὰ τὸ ὄνομά του καὶ 32 χρόνων πεθαίνει στὴ Βαβυλώνα, κατὰ τὸ Πασχάλιον χρονικό⁷⁰. Κατὰ τὸν λίγο προγενέστερον χρονολόγῳ Μαλάλᾳ ὁ ‘Αλέξανδρος πεθαίνει 36 χρόνων, ἀφοῦ βασίλευσε 17 χρόνια καὶ ὑπέταξε 22 λαούς⁷¹. Κατὰ τὸ Γεώργιον Μοναχὸ ὅμως βασίλευσε μόνο 12 χρόνια⁷². Τὰ σχετικὰ μ’ αὐτὸν γεγονότα ἀπομακρύνονται ὅλο καὶ περισσότερον, ἀπὸ ὅσα ἀφηγοῦνται οἱ ἱστορικοί. ‘Ο ‘Αλέξανδρος ὡς σύγχρονος, βυζαντινός, ἡγεμόνας ἀπελευθερώνει χῶρες ποὺ ἀνήκουν στοὺς Ρωμαίους, στοὺς ‘Ελληνες καὶ στοὺς Αἰγυπτίους· ἐλευθερώσας ὁ αὐτὸς ‘Αλέξανδρος... πᾶσαν τὴν γῆν τῶν Ρωμαίων καὶ ‘Ελλήνων καὶ Αἰγυπτίων... ἀποδοὺς Ρωμαίοις πάντα ἃ ἀπώλεσαν. ‘Η Ρωξάνη εἶναι κόρη τοῦ Δαρείου καὶ ὄχι τοῦ ‘Οξυάρτη καὶ ἡ χήρα Κανδάκη βασιλεύει τῶν ἐνδοτέρων ‘Ινδῶν⁷³.

Στὰ ἔργα τῶν χρονολογῶν ἡ μορφή τοῦ ‘Αλεξάνδρου δὲν εἶναι ὅπως τῶν ἄλλων ἀνθρώπων· ἔχει ὀφθαλμὸν ἓνα γλαυκὸν καὶ ἓνα μέλανα⁷⁴. Δὲν εἶναι ἀνθρωπόμορφος· εἶναι τράγος, κέρας ἀνὰ μέσον τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἔχων⁷⁴.

66. Γεώργ. Μοναχὸς 433, 20-21 — Κύριλλος ‘Αλεξ., PG 72, 88 — Γ. Τορνίκης 276, 12 ε.

68. Γ. Σύγγελλος 496, 6-7.

69. Μαλάλας 192, 12 — Πασχάλιον Χρονικὸν 495 (CB) — Πβ. ‘Ιεζεκιήλ Λη’-Λθ’.

70. Πασχάλιον Χρονικὸν 321-322 — Γ. Μοναχὸς 434 — Α’ Μακκαβαίων 1,7: καὶ ἐβασίλευσεν ‘Αλέξανδρος ἔτη δώδεκα καὶ ἀπέθανεν.

71. Μαλάλας 193-194 — Τζέτζης, ‘Ιστορ. III 888-892.

72. Γ. Μοναχὸς 286, 25.

73. Μαλάλας 195, 1-2 — Τζέτζης, ‘Ιστορ. XI 90-92.

74. Γεώργ. Μοναχὸς 408, 20-21 — Ζωναρᾶς III 8 B’ I 232 B ε. — Δικεως, κατὰ τὸ Κοράνιον (sourat 18).

ἢ πάρδαλις⁷⁵ ἐνῶ ὁ Δαρεῖος εἶναι κριός⁷⁶. Ὁ Ἀντίοχος ὁ Ἐπιφανής, πού βεβήλωσε τὸ ναὸ τῶν Ἰουδαίων, καλεῖται βδέλυγμα τῆς Ἐρημώσεως, ὅπως καὶ στὸ κείμενο τῶν Μακκαβαίων⁷⁷.

Οἱ Μακεδόνες ἐβασίλευσαν ἕως οὗ ἐδόθη Ρωμαίοις ἡ βασιλεία, σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ⁷⁸. Ἡ μορφή ὅμως τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ Μακεδόνων καὶ Περσῶν καὶ πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης βασιλεύσαντος⁷⁹, παραμένει μοναδική. Ἡ τελευταῖα Ἀλεξάνδρου τοῦ Φιλίππου λαμβάνεται ὡς ὁρόσημο ἀπὸ χρονογράφους, ὅπως ἡ ἄλωση τῆς Τροίας, ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, ἡ βασιλεία τοῦ Αὐγούστου⁸⁰.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, ὄχι μόνο γιὰ τοὺς χρονογράφους, ἀλλὰ καὶ γιὰ πολλοὺς ἄλλους συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἰω. ὁ Χρυσόστομος⁸¹, ὁ Θεοδώρητος Κύρου⁸², ὁ Νικηφόρος Βλεμμίδης⁸³. Ἑλληνες γὰρ καὶ Μακεδόνες οἱ αὐτοί, γράφει ὁ Γεώργιος Σύγκελλος⁸⁴. Σὲ ἄλλη σελίδα τοῦ ἔργου του γράφει καὶ τὴν πηγὴν Ἑλλήνας γὰρ καὶ Μακεδόνας κατὰ τὴν τῶν Μακκαβαίων γραφὴν τοὺς αὐτοὺς μεμαθήκαμεν⁸⁵. Πραγματικὰ στὸ Α' βιβλίον τῶν Μακκαβαίων διαβάζουμε: Ἰδοὺ βασιλεὺς Ἑλλήνων, δηλαδὴ Μακεδόνων. Τὸν τῶν Ἑλλήνων βασιλεῖα Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα προβάλλει καὶ ὁ Γεώργιος Μοναχός⁸⁶.

Ὁ Βυζαντινὸς εἶναι, ὅπως εἴπαμε, πάνω ἀπ' ὅλα Ὁρθόδοξος. Ἀπὸ τὴν πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδο (325) ἡ αὐτοκρατορικὴ ὀρθοδοξία διατυπώνεται ἑλληνικά. Οἱ διάφοροι αἰρετικοί, πού καταδικάζονται κατὰ καιροὺς ἀπὸ τίς οἰκουμενικὲς συνόδους, καταλήγουν νὰ ἐκφράζονται σὲ ἄλλες γλώσσες· οἱ μονοφυσῖτες λ.χ. καταλήγουν νὰ μιλοῦν συριακά. Ἑλληνοφωνία καὶ Ὁρθόδοξία ταυτίζονται· Λατῖνοι εἶναι γιὰ τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ ἑτερόδοξοι Δυτικοὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ἐνωτικοὶ ἀποκαλοῦνται Λατινόφωνες.

75. Ζωναρᾶς III 6 D: I 225 — Μιχ. Γλυκᾶς 268, 10 (CB).

76. Γεώργ. Μοναχός 408, 6-7.

77. Ὁ αὐτὸς 403, 5-6 — Α' Μακκ. 1, 54.

78. Μαλάλας 213, 3-4 — Μανουὴλ Παλαιολόγος, Διάλογος μὲ ἓνα Πέρσην, 55 (E. Trapp).

79. Γ. Σύγκελλος 388, 11-12.

80. Μαλάλας 195, 19-20. — Πασχάλιο Χρονικὸ 403: II 174-180 — Γ. Σύγκελλος 388, 13.

81. Ἰω. Χρυσόστομος, PG 56, 235, 288.

82. Θεοδ. Κύρου, Ὑπόμνημα εἰς τὰς Ὁράσεις, PG 81, 1297-1304· 1496-1497. — Μαλάλας 212, 1 — Ζωναρᾶς III 2: I 212.

83. Νικηφ. Βλεμμίδης, Ὅποιον δεῖ εἶναι τὸν βασιλεῖα, PG 142, 616 E.

84. Γ. Σύγκελλος 496, 15.

85. Γ. Σύγκελλος 527, 15-16 — Α' Μακκ. 1, 1-10.

86. Γεώργ. Μοναχός 408, 7-8.

Τὸ *ὁμόγλωσσον* συνδέει τοὺς Βυζαντινοὺς μὲ τὴν κοσμοκρατορίαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. *Βασιλεία τρίτη*, ἥτις ἐστὶν ὁ *χαλκός*, ἡ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς, γράφει τὸ προφητικὸν κείμενον τοῦ Δανιήλ⁸⁷, καὶ ὁ Ἰω. ὁ Χρυσόστομος σχολιάζει: *χαλκῷ τοίνυν παρεβλήθη διὰ τὸ εὖχον τῆς ὁμιλίας καὶ τῆς γλώττης*. *Ἕλληνες γὰρ οἱ σὺν Ἀλεξάνδρῳ καὶ αὐτὸς ὁ Ἀλέξανδρος ὑπάρχοντες εὐγλωττοι τὴν ὁμιλίαν χαλκῷ παρεβλήθησαν*⁸⁸. Ὁ *χαλκός*, ἂν καὶ λιγότερο πολύτιμος, εἶναι περισσότερο εὖχρος ἀπὸ τὸ χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον⁸⁹. Κατὰ τὸ Ζωναρᾶ ὅμως τῷ *χαλκῷ* δὲ ταύτην ἀπέικασαν ὡς δυνατωτέραν⁹⁰. Ἡ βασιλεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἶναι ξεχωριστὴ· οὐ γὰρ ὥσπερ αἱ ἄλλαι βασιλείαι καὶ αὕτη, γράφει ὁ Γεώργιος Μοναχός⁹¹.

Ὁ Ἀλέξανδρος, χαρισματικὸς ἡγεμόνας, σύμφωνα μὲ τὰ σχέδια τῆς θείας Πρόνοιας ἔγινε κοσμοκράτορας καὶ διέδωκε τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴ γλῶσσαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τοῦ κηρύγματος, στοὺς πρώτους τοῦλάχιστον μεταχριστιανικοὺς αἰῶνες, τὴ γλῶσσαν τῆς Ὁρθοδόξιας στὴ Χριστιανικὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία, τὴ μόνη γλῶσσαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ἀπὸ τὸν Ζ' αἰῶνα. Οἱ Βυζαντινοὶ ὀνομάζονται *Ἕλληνες* ἀπὸ Ἀνατολικούς καὶ Δυτικούς, ὅπως καὶ τὰ κράτη τῶν Διαδόχων καὶ τῶν Ἐπιγόνων τοῦ Μακεδὸνα βασιλιᾶ. Στὴν αὐτοβιογραφία τοῦ Ἀρμένιου Ἀνανία τοῦ Σιρακηνοῦ διαβάσσουμε, ὅτι ὁ Ἀνανίας ταξίδεψε στὴ χώρα τῶν Ἑλλήνων⁹². Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει ὅτι οἱ *Ρόθων ἄρχοντες* ἀποκαλοῦσαν τὰ στρατεύματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ *Γραικούς*⁹³. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ ὀνομάζουσαν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοὺς Βυζαντινοὺς οἱ Δυτικοὶ ἡγεμόνες καὶ ἡ Γραμματεία τοῦ πάπα⁹⁴.

Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος θεωρεῖται πρόγονος τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ὁ Βασίλειος ὁ Α' *Φιλίππου καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν ἀρίστων ἡγεμόνων* ἐξείχετο, γράφει ὁ ἱστορικὸς Ἰωσήφ Γενέσιος⁹⁵. Ἰσως ὅμως αὐτὸ ὀφείλεται καὶ στὸν τόπο καταγωγῆς τοῦ ἱδρυτῆ τῆς δυναστείας τῶν Μακεδόνων, ἀφοῦ γεννήθηκε στὴ Θράκη, ποῦ τότε ἀνῆκε στὸ θέμα τῆς Μακεδονίας. Προφητικὰ

87. Δανιήλ Β' 39.

88. Ἰω. Χρυσόστομος, PG 50, 797.

89. Αὐτόθι, 797: *χρυσὸς γὰρ λαμπρὸς μὲν ἐστι οὐ μὴν εὖχος*.

90. Ζωναρᾶς III, 2 B: I 212. Πβ. III, 6D: I 225.

91. Γ. Μοναχὸς 433,8.

92. H. Berbérian, Autobiographie d'Anania Sirakači, Revue des Etudes Arméniennes, N. Σ. I (1964) 189-194, 192 ε. Τὸ ἴδιο καὶ οἱ Σλάβοι, βλ. D. Obolensky. *Ἡ Βυζαντινὴ Κοινοπολιτεία*, Θεσσαλονίκη 1991, 461 — Πβ. Κοράνιον (s. 30).

93. Προκόπιος, *Υπὲρ τῶν πολέμων*, V 18, 40· VIII 9, 12· VIII 23,25.

94. Ἀ. Βασιλικοπούλου, «Ἡ πάτριος φωνή» (*Ἡ Ἐπικοινωνία στὸ Βυζάντιο*, Ἀθήνα 1993, 103-113) 109-110, σημ. 58, 60, 61.

95. Γενέσιος Δ' 24, 64-65: 210.

κείμενα προέλεγαν, ὡς εἶη πεπρωμένον καταστραφῆναι τὸ Τούρκων γένος ὑπὸ τοιαύτης δυνάμεως, ὅποιαν ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος ἔχων κατεστρέψατο Πέρσας, κατὰ τὸν Ἰω. Σκυλίτζη⁹⁶.

Ἀλλὰ καὶ ξένοι ἡγεμόνες, βορείων καὶ ἀνατολικῶν λαῶν, θεωροῦσαν τοὺς Βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες διαδόχους τοῦ Ἀλεξάνδρου. Οἱ βασιλεῖς Ρωμαίων, γράφει ὁ Ἰω. Καντακουζηνός, δώροις καὶ φιλοφροσύναις ἐθεράπευον τοὺς σατράπας τῶν Σκυθῶν⁹⁷. Ἀκολουθώντας μάλιστα τὸ παράδειγμα ἐκείνου εὐνοοῦσαν τὴ συνάψη μεικτῶν γάμων, πρᾶγμα ποῦ ἄρесе ιδιαίτερα στοὺς ξένους ἡγεμόνες· περιμάχητον γὰρ αὐτοῖς τὸ τοιοῦτο διὰ τὸ τὸν βασιλέα Ρωμαίων Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνων καὶ Περσῶν βασιλέως... διάδοχον εἶναι⁹⁸. Ὁ Σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου, Συρίας καὶ Ἰουδαίας, προσφωνεῖ σὲ ἐπιστολὲς του τοὺς αὐτοκράτορες Ἰω. Βατάτζη, Ἀνδρόνικο Παλαιολόγο καὶ Ἰωάννη Καντακουζηνό, σπάθη τῶν Μακεδόνων, βασιλέα τῶν Ἑλλήνων⁹⁹.

Τὸ Βυζάντιο προέκυψε ἀπὸ τὸ συγκρητισμὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, ποῦ σφράγισε ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ὁ ρόλος τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας στὰ ἔσχατολογικὰ κείμενα, ποῦ ἤρθαν νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν εἰδωλολατρικὴ πίστη στὴ Roma aeterna, ἀλλὰ καὶ ἡ αἵγλη τοῦ ὀνόματος Ρωμαῖος, δὲν ἄφησαν τοὺς Βυζαντινοὺς ν' ἀλλάξουν ὄνομα. Ἡ Χριστιανικὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία ἦταν γι' αὐτοὺς ἡ ὀλοκληρωμένη μορφή κράτους, τὸ ἔσχατον βασιλείον· πᾶσα γὰρ ἀρχὴ καὶ ἐξουσία τοῦ κόσμου τούτου καταργηθῆσεται ἄνευ ταύτης, γράφει ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ψ. Μεθοδίου Πατάρων¹⁰⁰. Οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἡγέτες τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, οἱ Ρωμαῖοι Καίσαρες, ἐμφανίστηκαν γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν, ὅτι τὸ παρελθὸν εἶχε προαναγγεῖλει ἢ ὑπαινιχθεῖ. Ὁ μακρὺς δρόμος τῆς θείας ἀποκάλυψης δικαιώνεται· περιμένουν τὸ τέλος. Ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα κληρονομοῦν τὴ συνείδηση ὑπεροχῆς τῆς ἑλληνικῆς πολιτιστικῆς παράδοσης, χάρις στὴν ὁποία Ἑλλήνι σημαίνει πολιτισμένος, μὴ βάρβαρος, σ' Ἀνατολὴ καὶ Δύση. Τὸ ἔθνος τῶν Ρωμαίων, κατὰ τὸ Συνεχιστὴ τοῦ Θεοφάνη, θαυμάζεται καὶ τιμᾶται ἀπ' ὅλους γιὰ τὴν παιδεῖαν τῶν Ἑλλήνων¹⁰¹. Χριστιανοὶ καὶ Ρωμαῖοι οἱ λόγιοι Βυζαντινοὶ, κληρονόμοι τῆς νοσταλγίας γιὰ ἓνα μυθοποιημένο παρελθόν, παρέμειναν πάντα θαυμαστὲς τοῦ ἀττικοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος καὶ ὕφους συνεχι-

96. Ἰω. Σκυλίτζης, 479, 11-13 (CFHB).

97. Καντακουζηνός, I 188, 12: I 39 (CB).

98. Καντακουζηνός, I 188, 10-14.: I 39.

99. Καντακουζηνός IV, 14: 94: ἔπεμπε δὲ καὶ πρὸς βασιλέα γράμματα οὕτως ἔχοντα ἐν λέξει... τῆς σπάθης τῶν Μακεδόνων .. τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

100. A. Lolos, *Die dritte und vierte Redaktion des Ps. Methodios*, Meisenheim Am Glan 1978, X2: 36, 2, 14-15· V 24: 35, 32· IX 8: 36, 8-9.

101. Σύν. Θεοφάνη, IV 27 C: 185-190 (CB).

ζοντας τὴν αὐταπάτη τῆς β' σοφιστικῆς, ὅτι ἡ γνώση καὶ ἡ χρῆση τῆς γλώσσας τῶν ἀττικῶν κειμένων τοὺς ἀνυψώνει στὸ ἐπίπεδο τῶν προγόνων, ποὺ Δυτικοὶ καὶ Ἀνατολικοὶ θεωροῦσαν πολιτιστικά ἀνώτερους. Ἡ κοινὴ διάλεκτος καθιέρωσε τὴ γλωσσικὴ ὁμοιομορφία στὸν ἐλληνόφωνο χῶρο, ἡ παιδεία ὅμως ἐπέβαλε τὴ διμορφία.

Τὸ Βυζαντινὸ κράτος συνεχίζει τὴν αὐτοκρατορία τοῦ Αὐγούστου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ἀλλὰ συνδέεται καὶ μὲ τὴν κοσμοκρατορία τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὰ στρατιωτικὰ Τακτικὰ προβάλλουν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοὺς ἐγείραντας ἐν τοῖς πολέμοις μεγάλα τρόπαια Ἕλληνας καὶ Ρωμαίους¹⁰². Οἱ λόγοι ἀναφέρονται σὲ ἔργα παρὰ τοῖς Σεβαστοῖς γενόμενα... καὶ πρὸ ἐκείνων παρὰ Ἀλεξάνδρῳ τῷ τοῦ Φιλίππου¹⁰³. Ἀποκαλυπτικὰ κείμενα, ὅπως τοῦ Ψ.Μεθοδίου, ποὺ μεταφράστηκε ἀπὸ τὰ συριακὰ στὰ ἐλληνικὰ καὶ τὰ λατινικὰ καὶ ἐπηρέασε πολὺ τὴν ἐσχατολογικὴ σκέψη τοῦ Μεσαίωνα, ἐνώνουν τοὺς Ρωμαίους καὶ τοὺς Ἕλληνες ὀρίζοντας κοινὴ καταγωγὴ, διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν καταγωγὴ, ποὺ γράφουν οἱ συγγραφεῖς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Ἐφόσον τὸ κείμενο γράφτηκε στὴν Ἀνατολή, Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι ἐμφανίζονται ὡς ἀπόγονοι τῶν Αἰθιοπῶν¹⁰⁴.

Τὰ ἀποκαλυπτικὰ, ἐσχατολογικὰ, κείμενα, τοποθετοῦν τὸ τέλος τῆς Ἱστορίας στὴν Ζ' χιλιετία ἀπὸ κτίσεως κόσμου¹⁰⁵. Τότε τὴν οἰκουμένη θὰ κατακλύσουν βάρβαρα ἔθνη, ποὺ εἶχε νικήσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος· ἐν δὲ τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς, κατὰ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰεζεκιήλ... ἐξελεύσεται Γῶγ καὶ Μαγῶγ... οὗς συνέκλεισεν Ἀλέξανδρος ὁ βασιλεὺς ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ βορρᾶ... εἰκοσι δύο βασιλεῖς καθεστήκασιν ἐμφορῶριοι ἐνδον τῶν πυλῶν, ὧν Ἀλέξανδρος ἔπληξεν¹⁰⁶. Ἡ ἀντίσταση τῶν Βυζαντινῶν δὲν θὰ εἶναι ἀποτελεσματικὴ· ἡ αὐτοκρατορία θὰ καταστραφεῖ· ἐν στόματι μαχαίρας ὑπὸ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἰσμαήλ.... πάντες οἱ δυνάσται τῶν Ἑλλήνων τουτέστι τῶν Ρωμαίων¹⁰⁷.

Πρὸς τὸ Μ. Ἀλέξανδρο καὶ τὸ Μ. Κωνσταντῖνο συγκρίνονται καὶ οἱ ἡγεμόνες τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Μ. Κομνηνῶν. Ὁ Ἀλέξιος ὁ Β' Τραπεζοῦντος (1297-1330) περὶ τὸ κράτος καὶ τὴν βασιλείον ἀρχὴν Ἀλέξανδρος δευτέρου ἐχρημάτισε, περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ὁρθόδοξον πίστιν Κωνσταντῖνος

102. Ἀνώνυμος, *Περὶ στρατηγίας*, 288: 16, 15 (Dennis).

103. Μ. Ψελλός, *Χρονογρ.* Γ' 8, 20-21: 80.

104. Ψ. Μεθόδιος, 3 IX 24: 29, 1-6. Πβ. 7: 36, 2-3.

105. Ψ. Μεθόδιος, XI, 1-3: 41.

106. Ψ. Μεθόδιος, 3 VIII 10: 31, 40-50 — Πβ. A. R. Anderson, *Alexander's Gate, Gog and Magog and the Inclosed Nations*, BZ 90 (1997) 24, ὑπ. 4.

107. Ψ. Μεθόδιος, XI 3: 42, 1-2.

νέος ἐγένετο¹⁰⁸. Τοὺς δύο μεγάλους τῆς ἱστορίας συνδέει πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου τὸ κείμενο *Περὶ τῶν ὁφφικιαλίων τοῦ παλατίου ΚΠόλεως τοῦ Ψ.Κωδικοῦ*: ἐπεὶ δ' ὁ μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο βασιλεὺς *Ρωμαίων*, βασιλεῖς τῶν *Ρωμαίων* καλοῦνται μέχρι τοῦ νῦν καὶ οἱ ἐκείνου διάδοχοι βασιλεῖς... Τὰ μὲν ἔφα ἔθνη διδόασι μεγάλην τιμὴν τῷ βασιλεῖ ὡς διαδόχῳ τοῦ πατρικοῦ ὀσπιτίου τοῦ Ἀλεξάνδρου, τὰ δ' αὖ ἐσπέρια ὡς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου διαδόχῳ¹⁰⁹. Εἶναι ἀμφίβολο, ἂν τὰ ἐσπέρια ἔθνη ἀναγνώρισαν ποτὲ τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ὡς *Ρωμαῖον αὐτοκράτορα*, διάδοχο τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Τὰ ἔφα ὅμως ἔθνη τὸν ἀναγνωρίζουν διάδοχο τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ σουλτᾶνος Νάσαρ τῆς Αἰγύπτου, ποὺ αὐτοαποκαλεῖται ὁ Ἀλέξανδρος τοῦ καιροῦ τούτου¹¹⁰, προσφωνεῖ τὸν Ἀνδρόνικο τὸν Γ' (1328-1341) σπάθην τῆς βασιλείας τῶν *Μακεδόνων*, ἀνδρεϊότητα τῆς βασιλείας τῶν Ἑλλήνων... *κληρονόμον τῆς βασιλείας τῶν Ρωμαίων*¹¹¹.

Διάδοχοι δύο λαῶν ποὺ κυριάρχησαν στὸν κόσμον τῆς ἐποχῆς τοὺς οἱ ὑπῆκοι τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἀκατανίκητοι, τονίζει ὁ Μανουήλ Β' Παλαιολόγος στὸ λόγο του πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς: *Μνημονεύτεον ὑμῖν ἐστίν, ὅτι Ρωμαῖοι ἐσμέν, ὅτι ἡ Φιλίππον καὶ ἡ Ἀλεξάνδρου ὑμῖν ὑπάρχει πατρίς καὶ ὡς τούτοις τοῖν γενοῖν τοῖς διαδόχοις ὥσπερ τις κλῆρος ἔλαχεν κατιῶν ἐπὶ μακροῦ διαρκῆς, τὸ ἐφ' οὗς ἂν τῶν πολεμίων παρατάξωνται τούτων τοῖς ὅπλοις κρατεῖν*¹¹². Ἀπογόνους Ἑλλήνων καὶ *Ρωμαίων* ἀποκαλεῖ τοὺς ὑπερασπιστὲς τῆς Βασιλεύουσας καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτορας, Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος¹¹³.

108. Ἀ. Παπαδόπουλος-Κεραμεύς, Ἀνάλεκτα Ἱερ. Σταχυολ., 1, 427, 30-32.

109. Ψ. Κωδινός, *Περὶ τῶν ὁφφικιαλίων τοῦ παλατίου ΚΠόλεως*, IV: 206, 28-207, 8 (Verpeaux).

110. W. Regel, *Analecta Byzantino-Russica*, Πετρούπολη 1891, 57, 12-13.

111. Αὐτόθι, 58, 9-13.

112. Β. Λάουρδας, *Μακεδονικά Γ'* (1955) 297, 21-25.

113. Γ. Σφραντζής, III, 6: 275, 8-9.